

SENOVĖS GRAIKŲ PASAKOS

DALIA DILYTĖ

Sofoklis

Vilnius, 2018

*Skiriu anūkams: Mildai, Tomui ir Saulei – skaityti,
o Rokui – prisiminti tuos smagius laikus, kai žaisdami
kariavome prie Trojos ir plaukėme su Odisėju.*

AUTORĖS ŽODIS

tėvams ir seneliams, tetoms ir dėdėms,
auklėtojams ir mokytojams

Mintis parašyti tokio pobūdžio knygelę kilo seniai. Prieš keliolika metų, kai Atėnuose vyko olimpiada, viena LRT žurnalistė, paskirta komentuoti varžybas ir renginius, kalbėdama apie ruošimąsi šiam darbui, prisipažino, kad mokosi graikų mitus. Tai iš tiesų buvo reikalinga, nes olimpiados atidarymo ir uždarymo iškilmėse žiūrovai matė daug jų elementų, tačiau man tuomet pasidarė gaila šios suaugusios, brandą pasiekusios moters: ji turi mokytis to, ką turėjo išmokti seniai seniai, dar vaikystėje. Tada ir kilo sumanymas parengti vaikams graikų mitų atpasakojimų, bet vis pasitaikydavo rimtesnių darbų ir darbelių. Dabartinį užmojų nulėmė savanaudiškos paskatos: trys mažesnieji mano anūkai yra tokio amžiaus, kad tų pasakojimų dabar verkiant reikia. Mat išgirdau, jog kai kas jau yra įsikalęs į galvą kažkokių nindzių vardus. Na, tariau sau, tai visai nereikalinga informacija (kas

Europos kultūrai tie nindzės? – Absoliutus niekas), o štai nežinodami graikų mitų gerokai paūgėję jie nesuvoks nei Dantės, nei Šekspyro, nei Servanteso, nei Gėtės, nei lietuvių autorių.

Galima buvo, be abejo, knygelei parinkti antraštę „Graikų mitai“, tačiau atsisakiau tokio varianto pamąsusi, kad nelietuviško žodžio „mitas“ siūlymas vaikams reikštų perteklinės informacijos brukimą, kad jie sužinos šį žodį vėliau. Graikų mitai, be abejo, pirmiausia yra graikų dvasinės kultūros, jų pasaulėjautos, religijos išraiška ir atspindys, bet, antra vertus, jie yra kartu ir sakytinė kūryba, folkloras, taigi pasakos, turinčios daug bendrumų su stebuklinėmis ir kitokiomis kitų tautų pasakomis. Todėl ir aš mitus stengiausi dėstyti lyg pasakas, sukurdama dialogų ir kitų teksto pagyvinimo elementų, bet nenukrypdama nuo mito karkaso, nuo graikų literatūroje išdėstytos pagrindinės jo linijos.

Ši knygelė, mano galva, galėtų tikti ikimokyklinukams ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams. Joje stengiausi pateikti graikų mitologijos elementus taip, kad vaikus pasiektų žinios tik apie esminius, pagrindinius dalykus, kad tekstuose būtų kuo mažiau mitologinių veikėjų, vietovardžių, mitų versijų ir atsišakojimų.

Svarbiausius, pageidautinus įsidėmėti vardus paryškinau, stengiausi juos vis pakartoti, idant būtų lengviau įsidėmėti, nes kartojimo metodika, anot to garsaus posakio, yra sužinojimo motina, nes daugelio dalykų neįmanoma įsiminti iš vieno karto. Tolesnį kartojimo ir žinių apie graikų mitologiją papildymo vyksmą turėtų užtikrinti mokykliniai vadovėliai. Tuomet mūsų jaunieji galėtų suvokti ne tik gausias graikų mitų užuominas jau minėtų Europos klasikų kūryboje, bet ir gebėtų skirti mito pagrindinę mintį nuo jos vėlesnės interpretacijos. Tarkime, sėkmingai samprotautų apie tiesioginę ir perkeltinę slibino dantų sėjos reikšmę, perskaitę Jono Strielkūno „Kolchidės jambų“ posmą:

*Tačiau vidurdienis tamsėja,
Ir krūpteli staiga širdis,
Atminusi, kad pats pasėjau
Šion žemėn slibino dantis.*

Kitas zuikis, kurį bandžiau vyti rašydama šiuos tekstus, yra hegzometro skaitymo įgūdžiai. Mūsų gimtoji kalba, išsaugojusi galybes senųjų ypatybių, priklauso prie nedaugelio tų kalbų, kuriomis įmanoma rašyti hegzametu. Šią eilėdarą turėtume prisijaukin-

ti pirmiausia dėl neprilygstamojo Kristijono Donelaičio. Kita priežastis: turime daug Homero, Vergilijaus ir kitų graikų bei romėnų autorių vertimų į lietuvių kalbą. Be to, hegzametru dar yra rašę Pranas Vaičaitis, Maironis, Antanas Šmulškštys-Paparonis, Juozas Balčikonis. Siekdama, kad vaikai įprastų prie šios eilėdaros, tris pasakas parašiau hegzametru. Idant būtų aiškiau, kuriuos skiemenis skaitant reikia pabrėžti (toks pabrėžimas vadinamas iktavimu arba hegzometro kirčiavimu), juos paryškinau. Manau, kad pabandę visi įsitikins, jog hegzametras visai nėra baubas, jog šia eilėdara parašytus kūrinius skaityti yra lengva ir malonu. O paskui kas nors, žiūrėk, gal atsivers ir Donelaitį, ir Homerą...

Dalia Dilytė

PASAKA APIE PASAULIO ATSIRADIMĄ

Kadaise, labai labai seniai, nebuvo nei bespalvio oro, nei žydro dangaus su debesų kamuoliais, su skaisčiaja Saule, blyškiaveidžiu Mėnuliu ir žėrinčiomis nakties danguje žvaigždėmis. Ir nakties nebuvo, jos sesuo diena irgi dar nebuvo gimusi. Nelakiojo paukščiai, nevaikščiojo žmonės, nebėgiojo, neslankiojo, nešmižinėjo dideli žvėrys ir maži žvėreliai ar gyvulėliai, neplaukiojo žuvys, nes dar nebuvo Žemės su vandenynais. Visur tvyrojo tik **Chaosas** – vientisas, sumišęs, milžiniškas įvairių dėmenų lustas, didžiulis, sunkus gumulas.

Tačiau vieną sykį įvyko stebuklingas postūmis: po visą Chaoso maišalynę pasklido veiklus Dieviškasis Protas, išjudino jį ir ėmė tvarkyti.

– Šitos Chaoso dalelės, – tarė jis, – susijungs į žemę, ir aš suritinsiu rutulį. Idant būtų įvairiau, Žemės rutulio paviršius nebus lygus kaip kamuolio, bet turės

HERA

ZEUSAS

ATĒNĒ

POSEIDONAS

įdubų, slėnių, kalvų ir kalnynų. O iš anų dalių subursiu aukštąjį dangų su šviesuliais ir žvaigždynais.

Kai taip įvyko, Saulė pradėjo kopti dangumi aukštyn rytą ir nusileisdavo vakare, o paskui jos vietą užimdavo Mėnulis ir žvaigždės. Taigi atsirado diena ir naktis.

– Iš vandenilio ir deguonies dalelių, – pasakė kūrybinės veiklos sklidinas Dieviškasis Protas, – susidarys vanduo, tad pasileis tekėti upės, čiurlenti upeliai, sušniokš jūros, sutviskės ežerai, suteliūškuos pelkės.

Iš lengvų Chaoso dalelių jis padarė orą ir įsakė pūsti tai šiltiems, tai šaltiems, tai smarkiems, tai silpniems vėjams, o migloms ir rūkams – kilti aukštyn ir jungtis į debesis. Iki tol be naudos Chaose plūduriavusios augalų sėklos nukrito į žemę, išleido šaknis ir daigus, tad netrukus slėniuose, lygumose, ant nedidelių kalvų sužaliavo pievos, pražydo gėlės, suošė jauni medeliai. Jie stiebėsi vis aukštyn, barstė sėklas, ir beregint kalnų pašlaitėse, kloniuose, plynėse pradėjo linguoti ir užti bekraštės girios, siūruoti ir ošti nedideli miškai. Dar kitos rūšies dalelės Dieviškajam Protui veikiant susijungė į žvėris, gyvulius, paukščius, vabalus ir žmones.

Chaoso kratinyje buvo ne tik gėrio, bet ir blogio bei bjaurumo dalelių. Dieviškasis Protas nusprendė taip:

– Jei nebus blogio ir bjaurumo, niekas nesupras, kas yra gera ir gražu. Todėl kuriantis gyviam tegul sau susidarys šlykščių ir baisių padarų, o žmonių širdyse tegul šalia gailestingumo, meilės, teisingumo dalelių nusės ir pykčio, apgaulės, neapykantos pradų, tegul žmonės patys kurs grožį ir gėrį savyje naikindami tai, kas bloga ir negražu, kovodami su netikusiais savo polinkiais.

Taip išsiskirsčius Chaosui, atsirado visas pasaulis. Kiekvienas daiktas, kiekvienas gyvis jame turėjo savo vietą ir gavo savo buvimo pasaulyje taisyklės. Stigo tik šios darnios tvarkos saugotojų. Tuomet pačios tyriausios, vaškiausios, niekuomet nesuirstančios dalelės susijungė į amžinai jaunus ir gražius nemirtinguosius dievus. Kiekvienas dievas turėjo prižiūrėti tam tikrą sritį.

– Aš būsiu jūrų valdovas, – pareiškė **Poseidonas**, – gelmėse pasistatysiu pilį, važinėsiu vandenimis trijų žirgų traukiama karieta, su tridantėmis šakėmis maišydamas bangas kelsiu audras ir jas nuraminsiu, saugosiu žuvis ir kitus vandens gyvius.

– Man mielesni žmonės, – tarė **Hera**, – aš rūpinsiuosi moterimis ir visais jų reikalais, visuomet patarsiu ir padėsiu, globosiu santuokas ir šeimas.

– Gerai, Hera, aš tau pagelbėsiu, neišleisdama iš akių namų židinių bei aukurų, akylai stebėdama, kad ugnis nei pernelyg pleškėtų, nei vos ne vos rusentų, kad degtų tolygiai, kad teiktų žmonėms šilumos, šviesos, šilto valgio, o ant dievų aukurų padėtos aukos pamažu gražiai sudegtų, – pasakė deivė **Hestija**. – Prie židinių bursis šeimos, tad žiūrėsiu, kad niekas nesipyktų, saugosiu namų santarvę ir ramybę. Kai miestų bei miestelių žmonės susitelks į bendruomenes ir valstybes, panašias į dideles šeimynas, svarbiausiuose miesto ar valstybės pastatuose irgi stovės mano, Hestijos, židiniai, o aš būsiu tų miestų ir valstybių globėja.

– Puiku, Hestija, – priėjo prie deivės darbštuolis dievas **Hefaistas**, – nesipešdami taip ir pasidalysime: tau – namų ugnis, o man – toji, kuri liepsnoja lauke. Pats jau viename ugnikalnyje įsitaisiau erdvią kalvę su dešimtimis prietaisų, išmokysiu žmones pasidaryti priekalus, kūjus, dumplės, jos pūs orą, ir kai smagiai plieskianti jų kalvių žaizdruose ugnis įkaitins ir suminkštins geležį, parodysiu, kaip iš jos nusikalti noragą ar kalaviją.

Geltonplaukė deivė **Demetra**, netarusi nė žodžio, užsidėjo ant galvos varpų vainiką ir patraukė pas žmones, pasiryžusi išmokyti juos arti dirvas, akėti, sėti grū-

dus, rūpintis, kad javai augtų sveiki ir gražūs, kad valstiečiai jos pamokymų klausytų ir nepristigtų duonos.

Deivė **Afrodité** šypsodamasi prabilo:

– Aš saugosiu pasaulio grožį ir meilę. Labai nemėgsčiau atbulomis rankomis padarytų daiktų, negražiai besielgiančių, besipešančių, kariaujančių žmonių, viesulų nusiaubtų vietovių. Visuomet kviesiu saulę šviesti meiliai, vėjus pūsti švelniai, žmones neskriausti vieniems kitų.

– Tu klysti, Afrodite, – nesutiko **Arėjas**, – žemėje esama priešiško, baimės, prievartos, karų. Aš būsiu karo dievas, nuolatos sukiosiuosi mūšių ir kautynių sukuriuose ragindamas kariuomenes pulti vienoms kitas.

– Nemanyk, pernelyg įsismarkauti karams ir įsisiautėti žudynėms nepavyks, aš neleisiu, – prieštaravo ietimi ir skydu ginkluota, šalmą ant galvos dėvinti deivė **Atėnė**. Didžiulėse mėlynose jos akyse švietė išmintis, deivė dosniai apdalijo ja žmones, ir šie vadino Atėnę išminties deive. Ji saugojo miestų ir tvirtovių sienas, išmokė verpti, austi, žiesti puodus, statyti laivus, kaldinti iš marmuro statulas, tyrinėti dangų ir žemę.

– Aš tam sykiui atsisveikinu, – pasakė eikloji deivė **Artemidė**, – labiausiai mėgstu būti ten, kur žmogus retai įkelia koją: mano valdos – nešienaujamos

pievos, nekertamos girios. Ten auginsiu žolę, gėles ir medžius, globosiu laukinius žvėris, retkarčiais pramogausiu medžiodama. Tačiau nuo žmonių pernelyg nutolsiu, prižiūrėsiu ne tik žvėrių bei gyvulių, bet ir jų naujagimius.

Tačiau netrukus ji sugrįžo, išgirdusi dieviškų gaidų garsus. Mat šviesa spinduliuojantis dievas **Apolonas**, muzikos ir dainų globėjas, užgrojo pasiėmęs lyrą. Nušvito visų širdys, ir deivės, susikibusios už rankų, leidosi linksmai šokti ratelio. Dievai džiaugėsi klausydamiesi Apolono grojimo ir žiūrėdami į šokėjas. Tik vienas **Hermis** nenustygo vietoje, nes turėjo žemėje be galo daug reikalų. Jam reikėjo rūpintis, kad sportininkai nepristigtų jėgų ir vikrumo, kad prekybininkai sėkmingai atsivežtų prekių ir jas parduotų, kad turistai ir keliautojai laiku nuvyktų ten, kur buvo numatę. Be to, Hermiui dar teko dievų pasiuntinio pareigos. Ypač dažnai su įvairiausiomis žiniomis jį siuntinėjo vyriausiasis dievas, visų dievų ir žmonių valdovas **Dzeusas**, kuriam teko daugybė rūpesčių. Dzeusas turėjo prižiūrėti, kad nepakriktų pasaulio darna, tvarkyti lietu, sniegą, perkūnus ir žaibus, sergėti įstatymus, valdžios įstaigas, valstybių sienas ir žmonių sklypų ribas, žiūrėti, kad visi laikytųsi svetingumo papročių, priesaikų ir duotojo žodžio.

Dzeuso vadovaujami dvylika svarbiausių dievų įsikūrė ant labai aukšto **Olimpo** kalno viršūnės, visuomet nuo žmonių akių dengiamos debesų. Nagingasis kalvis Hefaistas pastatė ten žėrinčius rūmus. Juose buvo šviesu ir šilta, nes visada švietė saulė, o debesys, plaukiantys ties rūmų pamatais, netrukė Olimpo dievams puikiai matyti, kas dedasi žemėje.

Be Olimpo dievų, pasaulyje buvo dar daug kitų dievybių. Vynuogynuose darbavosi dievas **Dionisas**, upėse ir jūrose gyveno upių ir marių dievai, kalnuose lakstė, giriose ant medžių šakų sūpavosi, pievose žaidė, upeliuose ir šaltiniuose čiauškėjo devynios galybės **nimfų**. Giliai po žeme nusidriekė **Hado** valdomas požemio pasaulis. Hado karalystėje gyvena visų mirusių žmonių vėlės. Jas ten nuveda mitrusis dievas Hermis.

Visi dievai turi daug galių, bet galingiausias yra trys **Lemties deivės** Moiros. Jos nulemia tai, kas turi atsitikti, ir stropiai rūpinasi, kad viskas įvyktų taip, kaip numatyta. Niekas, net pasaulio valdovas Dzeusas, negali pakeisti Lemties deivių valios.